

waarin iets van het *messiaanse rijk* oplicht. De boodschap van Dostojewski — en ook de akteuele betekenis daarvan — is volgens prof. Verkuyl de indringende confrontatie met de levenskeus van de mens *voor of tegen God en Jezus*. Gedreven door het geloof in Jezus heeft Verkuyl zijn boek naar mijn indruk met vaart en passie geschreven. Het boeit en getuigt, en *tòch...*

Zeker, ik ben het er geheel mee eens dat de genoemde levenskeuze in het werk van Dostojewski een centrale plaats inneemt. Maar het is de vraag of de boodschap van Dostojewski daarin voldoende begrepen wordt. ik denk dat het voor West-Europeanen bijzonder moeilijk is om het Russische denken goed te begrijpen. Ook westerse christenen hebben de grootste moeite met het goed verstaan van een Russisch-orthodox gelovige als Dostojewski. In het boek *Monniken en Moordenaars* en ook in een artikel in het Dostojewskinumner van het tijdschrift *Maatstaf* heb ik geprobeerd de Russisch-religieuze en -filosofische achtergrond van Dostojewski enigszins te belichten.

Dostojewski groeide op in een streng Russisch-orthodox gezin, maar omstreeks zijn vijfentwintigste levensjaar vatte hij socialistische sympathieën op. hij nam actief deel aan een oppositioneel discussiegroepje

Ik denk dat het voor West-Europeanen moeilijk is het Russisch denken goed te begrijpen

dat regelmatig bijeenkwam ten huize van de „kommunist” en „vrijdenker” Petrashevski. Zij spraken over literatuur en politiek, ook lazen zij de onder het tsaristisch regiem verboden socialistische schrijvers uit Frankrijk en Duitsland. Het groepje werd verraden en met enige anderen werd Dostojewski naar Siberië verbannen.

Op latere leeftijd heeft hij socialistische ideeën verfoeid, voornamelijk vanwege het vaak openlijk atheïstisch karakter. Toch heeft hij het socialisme niet zondermeer verworpen. Hij bleef met het materialisme worstelen en wilde ermee in het reine komen. Vanuit zijn Russisch-religieus denken heeft hij het doordacht en verantwoord.

Ik zal proberen in het kort iets van de achtergrond van zijn denken te belichten. In het Rusland van de vorige eeuw woedde een strijd tussen de zogenaamde *slavofielen* en *westersgezinden*. De westersgezinde Russen waren van mening dat het heil voor Rusland uit West-Europa te verwachten was. Met name de westerse wetenschapsbeoefening zou voor Rusland een glorieu-

Portret van Dostojewski

ze toekomst openen. Als Rusland zich niet door het Westen zou laten leiden, zou het wegzinken tot een nietswaardig land en beschouwd worden als een achterbuurt van Europa. De slavofielen daarentegen verfoeiden westerse invloeden. Zij zagen West-Europa als het werelddeel waar de zon ondergaat, het werelddeel dat vanwege zijn rationalisme, individualisme en materialisme met de ondergang bedreigd wordt. De slavofielen zagen de kracht van Rusland liggen in de *Russische orthodoxie*: zij was de waarborg der waarheid, die ge-

zocht en gevonden werd in de liturgie, in de mystiek en dus niet zozeer in de dogmatiek. Hoewel Dostojewski na zijn ballingschap in Siberië krachtig partij koos tegen de westerse invloeden, is hij niet zondermeer tot de slavofielen te rekenen. Mede door zijn jongere vriend Wladimir Solovjov heeft hij onder invloed gestaan van de in Rusland omstreden „*Sophiabeweging*”, soms „*Hagia Sophia*” genoemd, de heilige of goddelijke wijsheid.

Het begrip „*Sophiabeweging*” plaats ik tussen aanhalingstekens, omdat zij in geen

De slavofielen zagen West-Europa als het werelddeel waar de zon ondergaat

enkele opzicht een organisatie was. De *Sophia* was een diep in de Russische orthodoxie wortelende, telkens weer opkomende vroomheid. Zij leefde in de ikonografie, de liturgie en de mystiek. Solovjov en anderen hebben deze devotie filosofisch en theologisch uitgewerkt, maar in de volksvroomheid leefde zij sinds eeuwen als een levensgevoel, een intuïtie, tot uiting komend in theologisch ongearticuleerde meningen.

Dostojewski, Solovjov en de hunnen wisten te staan in de traditie van de Russisch-

Het huis van Dostojewski in Staraja Roessa